

*Konrad Kazimierz Szamryk**

LEKSYKA POTOCZNA W PODRĘCZNIKU DO NAUKI JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO *POLSKI, KROK PO KROKU (POZIOM A1)* – WYBRANE ZAGADNIENIA W UJĘCIU STATYSTYCZNYM

Słowa kluczowe: słownictwo potoczne, język polski jako obcy, glottodydaktyka, podręczniki do nauki języka polskiego jako obcego, statystyka

Streszczenie. Niniejszy artykuł został poświęcony leksyce potocznej w podręczniku *Polski, krok po kroku* (poziom A1) w ujęciu statystycznym. Z omawianego podręcznika autor wynotował 103 hasła potoczne, które zostały użyte 541 razy. Na tej podstawie wyliczono średnią częstość wyrazów potocznych oraz wyodrębniono słownictwo kolokwialne bardzo częste, częste, rzadkie i bardzo rzadkie. W artykule przedstawiono także ślepą listę rangową słownictwa potocznego oraz jego podział na części mowy. Przedstawione badania prowadzą do wniosku, że tylko jedna piąta wyrazów potocznych ma szansę utrwalić się na zajęciach lektoratowych z języka polskiego. Pozostałe wyrazy potoczne wprowadzają przede wszystkim wrażenie potoczności i służą urozmaiceniu tekstów w podręczniku, a nie są przedmiotem celowego nauczania.

Podręczniki do nauczania języka polskiego jako obcego – także na poziomie podstawowym A1 – sięgają do ogólnopolskiej odmiany polszczyzny potocznej (Piętkowa 1993, s. 58). Język potoczny¹ obecny jest zwłaszcza w skryptach napi-

* konrad.szamryk@wp.pl, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet w Białymstoku, 15-420 Białystok, Plac Uniwersytecki 1.

¹ W językoznawstwie polskim funkcjonują dwie koncepcje potoczności. W szerszym ujęciu (antropologicznym) polszczyzna potoczna jest kategorią semantyczno-kulturową, na którą składają się dwa rejestry: neutralny i nacechowany (emocjonalny). W ujęciu węższym polszczyzna potoczna stanowi natomiast kategorię stylistyczno-semantyczną, prymarnie mówioną, mniej staranną, nacechowaną emocjonalnie (Zdunkiewicz-Jedynak 2008, s. 96–97). W niniejszym artykule, mówiąc o polszczyźnie potocznej, odwołuję się do perspektywy węższej. Przyjmuje, głównie za Władysławem Lubasiem, że **polshczyzna potoczna** jest odmianą języka o charakterze ogólnym, ograniczoną w komunikacji głównie do aktów mowy na poziomie kontaktów indywidualnych i lokalnych, poddaną częściowej kodyfikacji, odznaczającą się bogatą ekspresją i waloryzacją (Lubaś 2003, s. 243–245). Jest ona opozycyjna wobec odmiany ogólnej standardowej o wysokim stopniu kultury-

sanych w duchu podejścia komunikacyjnego (Szamryk 2016, s. 108–109), które w nauczaniu języków obcych zmieniło nie tylko metodę, ale także sam przedmiot nauczania – stał się nim w większym zakresie język mówiony, a ściślej rzecz biorąc, potoczny (Tambor 2010, s. 312–314).

Współcześnie od polszczyzny potocznej w nauczaniu obcokrajowców nie da się uciec, szczególnie jeśli uznamy, że celem nadrzędnym procesu glotto-dydaktycznego jest nauczenie cudzoziemców języka mówionego, używanego w codziennej komunikacji, związanego z konkretnymi, ale też najbardziej typowymi sytuacjami życiowymi. Na nauczanie polszczyzny codziennej zwraca się nawet uwagę w *Standardach wymagań dla poszczególnych poziomów zaawansowania znajomości języka polskiego*, gdzie począwszy od poziomu podstawowego – w odniesieniu do sprawności mówienia i pisanie – znajdujemy następujące zalecenie: „zdający powinni umieć posługiwać się zwrotami językowymi charakterystycznymi dla oficjalnej i nieoficjalnej odmiany języka polskiego odpowiednio do sytuacji (...)” (Standardy 2003, s. 12911).

Przyjęcie podejścia komunikacyjnego zaowocowało także nowymi pod względem metodycznym podręcznikami do nauczania języka polskiego jako obcego, takimi jak chociażby seria podręczników *Hurra*². Metodę tę zastosowały także autorki – obecnie chyba jednej z najpopularniejszych i najczęściej wykorzystywanych przez lektorów – serii podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego *Polski, krok po kroku*, o czym piszą następująco:

Polski, krok po kroku zanurzy Cię w polskim środowisku, gdzie będziesz zmuszony używać polskiego na okrągło, w rozmaitych sytuacjach codziennych. (*Kpk1*, s. 2)

Książka *Polski, krok po kroku* jest napisana tylko po polsku, gdyż taka metoda przekazywania materiału przynosi najlepsze efekty. (...) Atutem książki jest bogactwo słów i zwrotów, także tych z języka codziennego. Materiał gramatyczny jest zawsze wprowadzany w kontekście sytuacji komunikacyjnych. (*Kpk1*, s. 180)

W niniejszym artykule chciałbym przyjrzeć się w perspektywie statystycznej leksyce potocznej w skrypcie do nauczania języka polskiego jako obcego na poziomie A1: *Polski, krok po kroku. Poziom A1*³ – jest to bowiem podręcznik, który w znacznym stopniu wykorzystuje potoczną odmianę polszczyzny, czemu dała wyraz Iwona Dembowska-Wosik w recenzji rzeczonych materiałów:

Warto zwrócić uwagę na teksty zawarte w podręcznikach serii *Polski, krok po kroku*. Z jednej strony wyróżnia je naturalność i humor, z drugiej – szczególnie w pierwszych

zacji oraz opozycyjna wobec odmian nieogólnych, takich jak dialekty, żargony, idiolekty. Zajmuje więc miejsce pośrednie między odmianą ogólną standardową a nieogólną (SPLP, s. V).

² M. Małolepsza, A. Szymkiewicz, *Hurra!!! Po polsku 1. Podręcznik studenta*, Kraków 2006; A. Burkat, A. Jasińska, *Hurra!!! Po polsku 2. Podręcznik studenta*, Kraków 2010; A. Burkat i in., *Hurra!!! Po polsku 3. Podręcznik studenta*, Kraków 2010.

³ I. Stemppek i in., *Polski, krok po kroku. Poziom A1*, Kraków 2011, dalej jako: *Kpk1*.

rozdziałach podręcznika – zawierają one wiele elementów nieznanymi jeszcze uczącym się. Utrudnia to znacznie ich rozumienie i stawia nauczyciela wobec konieczności ich tłumaczenia, które (przy konsekwentnym unikaniu języka pośredniego) może okazać się zadaniem karkołomnym, jeśli nie niemożliwym (Dembowska-Wosik 2014, s. 414).

oraz:

Autorom serii nie udało się jednak uniknąć kilku potknięć, które nieco utrudniają pracę z książką. Pierwszym jest wspomniany już wcześniej język tekstów, który – choć naturalny i miły w lekturze – jest jednak często zbyt trudny dla studentów na poziomie A⁴ (Dembowska-Wosik 2014, s. 414).

Uwagi Iwony Dembowskiej-Wosik wymagają pewnego uzupełnienia. Zarówno „naturalny i miły w lekturze [język – przyp. K.Sz.] (...) jednak często zbyt trudny dla studentów na poziomie A”, jak i „elementy nieznanymi jeszcze uczącym się” to w znacznej mierze elementy polszczyzny potocznej. Trudność, ale jednocześnie atrakcyjność omawianej serii podręczników, wynika z wprowadzenia w tekstach i ćwiczeniach stylizacji na język mówiony w odmianie nieoficjalnej.

Różnice między polszczyzną oficjalną (w tym współnoodmianową) a potoczną uwidaczniają się przede wszystkim na poziomie składni i leksyki (Wilkoń 2000, s. 44–45). Tym bardziej więc uzasadnia to konieczność przeprowadzenia badań nad słownictwem potocznym w ujęciu ilościowym i jakościowym. W kolejnych szkicach chciałbym prześledzić sposób wykorzystania omawianej leksyki oraz odpowiedzieć na pytanie, jaką funkcję pełnią te wyrazy w podręczniku.

Warto jednak dodać, że w tekstach literackich – oraz między innymi w podręcznikach do nauczania obcokrajowców języka polskiego – w celu wprowadzenia elementu oralnego wyzyskuje się – oprócz składni i leksyki – również ortografię i interpunkcję (Święcicka 1999, s. 235, Skudrzykowa 1994, s. 51–73), a w mniejszym zakresie także fleksję, słowotwórstwo czy frazeologię. O ile jednak środki graficzne wykorzystane w tekście w celu stworzenia wrażenia mówioności są właściwie automatycznie dekodowane przez osobę uczącą się języka⁵, o tyle wprowadzenie słownictwa kolokwialnego rodzić może wątpliwości i pytania związane z przypisaniem leksemów do odpowiedniego poziomu rejestru językowego (Szamryk 2016, s. 115–116). Tego typu wątpliwości uwidaczniają się szczególnie w sytuacji, gdy na zajęciach pojawiają się synonimiczne jednostki wyrazowe, które różnicuje nacechowanie ekspresywne, np.: *ojciec – tata, matka – mama, język polski – polski, ponieważ – bo, dziękuję – dzięki, pieniądze – kasa*⁶.

⁴ Tamże, s. 415.

⁵ O problemie dekodowania i interpretacji elementów graficznych w tworzeniu wrażenia oralności w podręczniku piszę w artykule *Kreacja mowy potocznej w podręczniku do nauki języka polskiego jako obcego „Polski, krok po kroku” (poziom A1)* – tekst w druku. Zob. również A. Skudrzykowa 1994, s. 51–69.

⁶ Wszystkie pary jednostek wyrazowych wynotowano z podręczników *Kpk1*.

W analizowanym podręczniku, zarówno w scenkach dialogowych, jak i w ćwiczeniach, odnajdujemy 103 leksemy potoczne⁷, które przedstawia zamieszczony na końcu artykułu aneks w postaci tabeli wyrazów potocznych w układzie frekwencyjnym. Wnotowane leksemy (W = 103) zostały łącznie użyte w całym podręczniku 541 razy (liczba potocznych wyrazów tekstowych – N).

Przystępując do badania słownictwa potocznego w podręczniku *Kpk1*, warto ustalić, jaki procent wyrazy kolokwialne stanowią na tle całości tekstu. Na potrzeby niniejszego artykułu można przyjąć, że *Kpk1* składa się z 26 jednostek lekcyjnych, które zajmują 172 strony. Pojemność tekstowa skryptu wynosi w przybliżeniu 43 000 wyrazów tekstowych⁸. Oznacza to, że tekst podręcznika w 1,26% składa się z leksyki potocznej, a więc w przybliżeniu co 79 wyraz w książce *Kpk1* stanowi słowo należące do nieoficjalnego zasobu leksykalnego polszczyzny⁹. Nie można więc uznać, że słownictwo nieoficjalne stanowi podstawowy zrąb leksykalny książki.

Z drugiej jednak strony warto pamiętać, że mamy do czynienia z podręcznikiem przeznaczonym dla obcokrajowców na poziomie A1, a więc zawierającym słownictwo najbardziej podstawowe i w założeniu charakteryzujące się niewielkim stopniem zróżnicowania. Jeśli dla porównania przypomnimy, że lista słów przygotowana przez Waldemara Martyniuka dla elementarnego poziomu zaawansowania w języku polskim jako obcym liczy sobie 918 wyrazów (Martyniuk 2004, s. 55–56), a dla poziomu I w SPJP około 1800 słów, to zbiór 103 haseł potocznych wydaje się wcale niemały. Nie można więc przyjąć, że analizowana warstwa słownictwa potocznego, składająca się z nieco ponad stu leksemów, jest nieistotna i nie odgrywa większej roli na lektoracie językowym, prowadzonym zwłaszcza przy wykorzystaniu podręcznika *Kpk1*.

Aby lepiej uchwycić strukturę wyekscerpowanego słownictwa potocznego, warto obliczyć kolejne parametry statystyczne. Jednym z czynników przynoszącym pewne wyobrażenie o frekwencji i częstości użycia wyrazów jest ślepa lista rangowa (Sambor 1978, s. 60–61). Znajdują się w niej tylko podstawowe dane

⁷ Podana liczba obejmuje tradycyjne leksemy oraz wyrażenia wieloskładnikowe, spełniające kryterium niepodzielności semantycznej. Do obliczeń nie włączam semileksemów oraz związków frazeologicznych (zob. SPLP, s. IX). O kryteriach i problemach z wyodrębnianiem słownictwa potocznego w podręcznikach do nauczania języka polskiego zob. K. Szamryk 2016, s. 107–119.

⁸ Podana wartość ma charakter przybliżony i nie wynika ze szczegółowych obliczeń. Została określona za pomocą programu Microsoft Word. W obliczeniach pominąłem wstęp, spis treści, zakończenie oraz informacje o autorach i samym podręczniku.

⁹ Dla porównania, słownictwo wojskowe w *Trylogii* H. Sienkiewicza uznano za podstawowy zrąb leksyki powieści, gdyż obejmuje 8% (co 12 wyraz) zasobu wyrazowego cyklu (Mariak 2011, s. 39). Z kolei w *Panu Tadeuszu* A. Mickiewicza wyrazy obce stanowią 5,47% (co 18–19 wyraz w tekście) (Zarebina 1977, s. 71). Generalnie jednak wyrazy obce w tekstach artystycznych z XIX wynoszą od 4–6%, co M. Zarebina interpretuje jako wyrazy z niską lub bardzo niską frekwencją (1977, s. 105–106), a w prasie od 7 do 15% (Pisarek 1972, s. 49).

liczbowe, do których należą: częstość wyrazów (f), ranga (r) przyporządkowana każdej z tych częstości oraz liczba wyrazów (m). Zawarte w ślepej liście rangowej dane liczbowe pokazują, ile wyrazów powtarza się często, a ile rzadko lub wyjątkowo, gdyż mają niską frekwencję. Podana poniżej tabela 1 stanowi ślepa listę leksemów potocznych według częstości użycia w podręczniku *Kpkl*:

Tabela 1. Rozkład liczby wyrazów potocznych według częstości użycia w *Kpkl* (ślepa lista rangowa)

Ranga (r)	Częstość (f)	Liczba wyrazów (m)	Ranga (r)	Częstość (f)	Liczba wyrazów (m)	Ranga (r)	Częstość (f)	Liczba wyrazów (m)
1.	69	1	7.	16	3	13.	6	3
2.	54	1	8.	14	2	14.	5	3
3.	37	1	9.	13	1	15.	4	6
4.	31	1	10.	9	1	16.	3	9
5.	26	1	11.	8	2	17.	2	22
6.	19	1	12.	7	3	18.	1	42

Źródło: opracowanie własne

W zawierającej 18 pozycji ślepej liście rangowej, pojedyncze wyrazy o najwyższej częstości stanowią blisko jej połowę. Można więc wyciągnąć wniosek, że ważną część leksyki potocznej w *Kpkl* stanowią pojedyncze kolokwializmy, konsekwentnie i często powtarzane w tekście. Począwszy od pozycji 15, dla wyrazów o częstości w zakresie 4–1, obserwuje się zdecydowane zwiększenie ilości wyrazów przy jednoczesnym spadku częstości ich powtarzania. Drugą więc, również znaczącą grupę leksemów potocznych w *Kpkl*, stanowią te klasy wyrazów, które nie są powtarzane w tekście, pojawiają się incydentalnie, przez co praktycznie nie mają szans, aby zapaść w pamięć osobom uczącym się języka polskiego z książki *Kpkl*. Analizowany materiał charakteryzuje się więc znaczną rozpiętością frekwencji, choć do powyższych wniosków, ze względu na relatywnie mały zbiór leksemów, należy podchodzić z pewną ostrożnością.

Z kolei stosunek wyrazów tekstowych ($N = 541$) do liczby wyrazów hasłowych ($W = 103$) pozwala wyliczyć wskaźnik średniej częstości wyrazów potocznych w tekście (F), który dla potocyzmów w podręczniku *Kpkl* wynosi 5,25. Obliczona wartość F odnosi się jedynie do tej partii tekstu, którą pokrywają potocyzmy. W lingwistyce statystycznej przyjmuje się, że mała średnia częstość (wartość jednocyfrowa) świadczy o przewadze w tekście słownictwa rzadkiego, a tym samym o bogactwie zasobu leksykalnego. Frekwencja jednostek potocznych o wartości 5,25¹⁰ wskazuje na to, że leksyka potoczna w podręcznikach jest zróżnicowana oraz

¹⁰Wskaźnik częstości słownictwa wojskowego w *Trylogii* H. Sienkiewicza wynosi 21 (Mariak 2011, s. 50), a wyrazów obcych w *Panu Tadeuszu* A. Mickiewicza 2,85 (Zarębina 1977, s. 71), przy

dominuje słownictwo frekwencyjnie rzadkie, co nie sprzyja raczej utrwaleniu i zapamiętaniu potocznych jednostek. Niska frekwencja leksyki potocznej w płaszczyźnie treści nadaje więc przede wszystkim pewien koloryt, służy raczej wprowadzeniu wrażenia potoczności, a w płaszczyźnie języka urozmaiceniu i uatrakcyjnieniu tekstu, a nie wzmacnianiu znajomości słownictwa kolokwialnego.

Na podstawie obliczonego wskaźnika częstości wyrazów potocznych można wyodrębnić leksemy częste (o częstości większej niż F) oraz rzadkie (o częstości niższej niż wartość F). W celu jednak dokładniejszego przeanalizowania omawianego zbioru, proponuję wyodrębnić 4 klasy wyrazów¹¹. Klasy częstości wyrazów potocznych w *Kpkl* przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Klasy częstości leksemów potocznych w *Kpkl*

Częstość	Wyrazy hasłowe		Użycia	
	Liczba	%	Liczba	%
Powyżej 10	12	11,65	325	60,07
10–6	9	8,74	64	11,83
5–2	40	38,83	110	20,33
1	42	40,78	42	7,77

Źródło: opracowanie własne.

Wprowadzony przeze mnie podział na 4 klasy częstości wyrazów wynika z uwzględnienia zarówno kryteriów statystycznych, jak i glottodydaktycznych. Oprócz słownictwa częstego (w przedziale 10–6) wyróżniam klasę potocznych bardzo częstych, a więc takich, które powtarzają się w podręczniku więcej niż 10 razy, w związku z czym istnieje duże prawdopodobieństwo, że wyrazy te zostaną zapamiętane przez ucznia¹². Z kolei słownictwo rzadkie tworzą leksemy o częstości 5–2, a bardzo rzadkie to *hapax legemena* (częstość równa 1).

Do słownictwa potocznego bardzo częstego i częstego w *Kpkl* zalicza się 21 jednostek leksykalnych. Wyrazy bardzo częste to: *bo, cześć, no, mama, tata, komórka, polski* ‘język polski’, (*wszystko*) *w porządku, dziewczyna* ‘sympatia, narzeczona’, *impreza, wiesz, Anglia*, a częste: *jasne* ‘oczywiście’, *fajny, kilo, babcia, o tak* ‘dobrze, zgoda’, *w końcu, chłopak* ‘narzeczony, partner’, *super; wujek*.

Wyrazy hasłowe potoczne częste i bardzo częste w *Kpkl* stanowią nieco ponad 20% wszystkich form hasłowych jednostek potocznych, które użyte zostały

czym w innych tekstach artystycznych z XIX wieku częstość słownictwa obcego oscyluje od 2 do 4 (Zarębina 1977, s. 103–104).

¹¹ Badacze w swoich opracowaniach dzielą materiał na różną liczbę grup częstości wyrazów. T. Smólkowa wprowadza ich 8 (1974: 83), L. Mariak 7 (2011: 51), M. Zarębina 4 (1977: 71).

¹² A. Seretny, *Czytanie ekstensywne, czyli sposób na efektywne rozwijanie kompetencji leksykalnej uczących się*, w: *Sztuka to rzemiosło. Nauczyć Polski i polskiego*, red. A. Achtełlik, J. Tambor, t. 3, Katowice 2013, s. 212.

w podręczniku 389 razy, co daje 71,9% wszystkich użytych wyrazów potocznych. Przywołane jednostki o frekwencji wyższej niż średnia, ze względu na niewielkie urozmaicenie, ale częste występowanie w tekście, uznać należy za odgrywające znaczą rolę w tworzeniu podstawowego zrębu słownictwa ogólnego w nauczaniu obcokrajowców języka polskiego jako obcego na poziomie A1.

Z kolei słownictwo rzadkie oraz bardzo rzadkie stanowi niecałe 80% wszystkich potocznych haseł, przy czym blisko połowa wyrazów o częstości niższej niż $F = 5,25$ pojawia się w podręczniku *Kpkl* tylko raz, co po raz kolejny potwierdza tezę o podrzędnej funkcji przeważającej części tego słownictwa w podręczniku na poziomie A1, a tym samym również w procesie dydaktycznym. Na lektoracie prowadzonym przy wykorzystaniu podręcznika *Kpkl* ma szansę utrwalić się przede wszystkim słownictwo bardzo częste. Pod względem liczby haseł jest go stosunkowo niewiele (11,65% form hasłowych), ale jego użycia stanowią blisko 60% użyc całej leksyki potocznej w skrypcie. W *Kpkl* słownictwo potoczne bardzo częste – na które składa się 12 leksemów – charakteryzuje się znacznym stopniem powtarzalności. Natomiast ponad 80% wyrazów hasłowych ma w zasadzie niewielkie szanse na to, aby zapaść uczniom w pamięć, gdyż składają się na nie wyrazy rzadkie (o częstości między 5–2) oraz bardzo rzadkie (o częstości równej 1).

Statystyczne ujęcie struktury części mowy leksyki potocznej (tabela 3) pozwala zauważyć, że w *Kpkl* najczęstszą kategorię haseł potocznych stanowią rzeczowniki (34% wyrazów hasłowych), a następnie *ex aequo* uplasowały się przymiotniki, wykrzykniki i przysłówki (14,56%). Czasowniki uplasowały się tuż po nich, choć ich procentowy udział jest niewiele mniejszy niż wyliczonych części mowy, gdyż wynosi 12,62%.

Tabela 3. Struktura części mowy leksyki potocznej w podręczniku *Kpkl*

	Części mowy	Wyrazy hasłowe		Użycia	
		Liczba	%	Liczba	%
0.	partykuła	8	7,76	69	12,76
1.	rzeczownik	35	34	207	38,26
2.	przymiotnik	15	14,56	39	7,2
3.	liczebnik	0	0	0	0
4.	zaimek	1	0,97	1	0,19
5.	czasownik	13	12,62	19	3,51
6.	przyimek	0	0	0	0
7.	wykrzyknik	15	14,56	89	16,45
8.	przysłówek	15	14,56	48	8,87
9.	spójnik	1	0,97	69	12,76

Źródło: opracowanie własne

Jeśli jednak przyjrzymy się strukturze części mowy potocyzmów pod kątem liczby użycia wyrazów tekstowych, to po raz kolejny okaże się, że w *Kpkl* wykorzystywane są rzeczowniki (38,26%), ale w następnej kolejności plasują się wykrzykniki (16,45%), partykuły i spójniki (12,76%), przysłowki (8,87%) i przymiotniki (7,2%). Czasowniki pojawiają się dopiero na 7. miejscu (3,51%), co zdaje się przemawiać za marginalną rolą tej części mowy w zakresie wykorzystania słownictwa potocznego w analizowanym podręczniku. Zredukowana funkcja czasowników jest szczególnie widoczna, gdy materiał wynotowany z *Kpkl* zestawimy z innymi opracowaniami tekstów w ujęciu statystycznym. Na przykład w opracowaniu poświęconemu analizie słownictwa polszczyzny mówionej czasowniki stanowiły znaczną część analizowanego słownictwa, gdyż uplasowały się na drugim miejscu, tuż po rzeczownikach (Zarębina 1985, s. 65). Podobnie – drugą pozycję – zajęły czasowniki w polu leksyki wojskowej w *Trylogii* H. Sienkiewicza (Mariak 2011, s. 75) oraz w *Lalce* B. Prusa (Smółkowa 1974, s. 75). Wydaje się, że wysoka pozycja tej części mowy – zazwyczaj tuż po rzeczownikach – jest wspólna większości tekstów i nie zależy od gatunku, objętości czy czasu powstania utworu (Mariak 2011, s. 75).

Ponadto zwraca uwagę nienaturalnie wysoka pozycja wykrzykników – zarówno pod względem procentowego udziału w potocznym zasobie wyrazów hasłowych, jak również ich częstego użycia. W polszczyźnie mówionej wykrzykniki nie stanowią częstej kategorii – w tekstach badanych przez Marię Zarębinę pod względem udziału w całości słownika wykrzykniki zajęły 7 pozycję, a jako wyrazy tekstowe – ostatnią (1985, s. 65)¹³. Powyższe badania zdają się więc potwierdzać spostrzeżenia nie tylko o nadreprezentacji wypowiedzeń wykrzyknikowych w *Kpkl*¹⁴, ale również wykrzykników jako części mowy. Prezentowane wnioski uległyby wzmocnieniu, gdyby analizowaną grupę wyrazów powiększyć o kategorię semileksemów, czyli wyrazów ułomnych, mających znaczenie bardzo ogólne i charakteryzujących się defektami fleksyjnymi (SPLP, s. IX), a które zostały pominięte w analizowanym przez materiał leksykalnym. Ponieważ semileksemy, np.: *a* (8), *aaa* (4), *ach* (5), *aha* (18), *auuu* (1), *bryy* (1), *cha*, *cha/cha*, *cha*, *cha* (8), *eee/eeee* (6), *fuj* (1), *he*, *he* (6), *hi*, *hi* (8), *hm/hmm/hmmm/hm*, *hm* (10), *ho*, *ho*, *ho* (6), *o* (21), *och* (2), *oj* (3), *ovej* (3), *oooo* (1), *uff* (3), *yyy* (8), w podziale na części mowy należy klasyfikować jako wykrzykniki, umacnia się teza o silnej pozycji tej kasy wyrazów w ogólnym udziale słownictwa potocznego w skrypcie.

Można przypuszczać, że wysoka pozycja wykrzykników wynika ze struktury zamieszczonych w *Kpkl* tekstów, na które w przeważającej części składają się

¹³ W opracowaniu poświęconemu leksyce wojskowej w *Trylogii* H. Sienkiewicza L. Mariak w ogóle nie wyodrębnia wykrzykników, traktując je zbiorczo jako „inne” części mowy (2011, s. 79), co również przemawia za ich podrzędną rolą w analizowanym przez badaczkę materiale.

¹⁴ Zob. Szamryk K., *Kreacja mowy potocznej w podręczniku do nauki języka polskiego jako obcego „Polski, krok po kroku” (poziom A1)* – tekst w druku.

krótkie dialogi. Omawiane teksty zawierają przede wszystkim pojedyncze zdania lub równoważniki zdań i właściwie pozbawione są dłuższych, kilkuzdaniowych wypowiedzi. Niemal każda scenka zaczyna się nawiązaniem kontaktu, np.: *cześć, halo, hej*, a w części finalnej wyrażeniem zgody – rzadziej dezaprobaty – np.: *jasne, o tak, OK, ach tak, dobra*, i pożegnaniem, np.: *na razie, do jutra, pa*. W wielu dialogach – zwłaszcza w pierwszych lekcjach podręcznika – omawiane elementy stanowią zasadniczy trzon poszczególnych scenek. Co więcej, w większości z nich interlokutorami są młodzi ludzie – osoby uczące się języka polskiego – to taki sposób budowania tekstów sprzyja występowaniu wykrzykników o kwalifikacji potocznej.

Warto również dodać, że wysoka pozycja spójników jako części mowy wynika właściwie z użycia jednego wyrazu – spójnika przyczynowego *bo*. Spośród wszystkich wyrazów potocznych jest on najczęściej wykorzystywany w *Kpk1*, co zwiększa znaczenie całej klasy spójników – w zasadzie ze względu na pełnioną funkcję składniową – jako części mowy. Badacze jednak zwracają uwagę, że spójnik *bo* jest w ogóle jednym z najpowszechniejszych spójników w polszczyźnie mówionej (Zarębina 1985, s. 103), a ponadto staje się coraz bardziej ekspansywny również w wypowiedziach mówionych o charakterze oficjalnych, przez co nawet w radiu i telewizji zaczyna pełnić funkcję neutralnego stylistycznie wskaźnika zespolenia (Podracki 2014, s. 188).

Niniejszy artykuł stanowi jedynie wprowadzenie do badań nad słownictwem potocznym w podręczniku do nauczania języka polskiego jako obcego *Polski, krok po kroku* na poziomie A1. Prezentowane wnioski pozwalają jednak zauważyć, że słownictwo potoczne jest obecne w podręczniku *Kpk1*, a pod względem statystycznym dzieli się na dwie klasy wyrazów – niewielką grupę kolokwializmów często powtarzanych oraz znaczą grupę wyrazów rzadko powtarzanych. Wyrazy kolokwialne służą przede wszystkim wprowadzeniu wrażenia oralności, dzięki czemu stanowią urozmaicenie lekcji prowadzonych z wykorzystaniem podręcznika *Kpk1*. Tylko około jednej piątej analizowanych leksemów ma szansę, aby utrwalić się podczas prowadzonych zajęć. Nadmiar wykrzykników oraz zmarginalizowana rola czasowników sprawiają ponadto, że pod względem struktury części mowy wyekscerpowany materiał nie oddaje ani specyfiki tekstów mówionych, ani artystycznych, co wynika zapewne z tego, że przygotowane scenki i ćwiczenia powstały głównie z myślą o wykorzystaniu w procesie glottodydaktycznym.

BIBLIOGRAFIA

- Dembowska-Wosik I., 2014, *Recenzja serii materiałów do nauczania jppo „Polski, krok po kroku”*, w: *Glottodydaktyka – media – komunikacja. Negocjowanie znaczeń*, seria „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 21, s. 413–416.

- Grzenia J., 2006, *Komunikacja językowa w Internecie*, Warszawa.
- Kpkl – Stemppek I., Stelmach A., Dawidek S., Szymkiewicz A. i in., 2011, *Polski, krok po kroku. Poziom A1*, Kraków.
- Lubaś W., 2003, *Polskie gadanie. Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny*, Opole.
- Mariak L., 2011, *Leksyka z zakresu wojskowości w „Trylogii” Henryka Sienkiewicza*, cz. 1. *Analiza i interpretacja*, Szczecin.
- Martyniuk W., 2004, *A1 – elementarny poziom zaawansowania w języku polskim jako obcym*, Kraków.
- Piętkowa R., 1993, *Normatywność w podręcznikach języka polskiego dla cudzoziemców*, w: A. Wilkoń, J. Warchała (red.), *Z problemów współczesnego języka polskiego*, Katowice, s. 56–66.
- Pisarek W., 1972, *Frekwencja wyrazów w prasie. Wiadomości – komentarze – reportaże*, Kraków.
- Podracki J., 2014, *Potoczne elementy językowe w polszczyźnie radia i telewizji*, w: M. Kita, I. Loewe (red.), *Język w mediach*, Katowice, s. 180–188.
- Sambor J., 1978, *Językoznawstwo statystyczne dla pracowników informacji naukowej*, Warszawa.
- Seretny A., *Czytanie ekstensywne, czyli sposób na efektywne rozwijanie kompetencji leksykalnej uczących się*, w: *Sztuka to rzemiosło. Nauczyć Polski i polskiego*, red. A. Achteлик, J. Tambor, t. 3, Katowice 2013, s. 208–220.
- Skorupka S., 1973, *O metodach badań języka autorów*, „Przegląd Humanistyczny”, t. 17, z. 5, s. 33–45.
- Skudrzykowska A., 1994, *Język (za)pisany*, Katowice.
- Smółkowa T., 1974, *Słownictwo i fleksja „Lalki” Bolesława Prusa. Badania statystyczne*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- SPJP – *Słownik poziomy języka polskiego*, 2010, red. P. Wróblewski, Białystok.
- SPLP – *Słownik polskich leksemów potocznych*, 2001–2014, red. W. Lubaś, Warszawa, t. 1–7.
- Standardy, 2003, *Standardy wymagań dla poszczególnych poziomów zaawansowania znajomości języka polskiego*, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15.10.2003 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego, Dz.U. z dnia 15.10.2003, Nr 191, poz. 1871, s. 12909–12929.
- Szamryk K., 2016, *Problemy związane z leksyką potoczną (na przykładzie materiału z podręczników do nauki języka polskiego jako obcego na poziomie A1)*, w: E. Awramiuk, M. Karolczuk (red.), *Z problematyki kształcenia językowego*, Białystok, t. VI, s. 107–119.
- Święcicka M., 1999, *Kreacja dialogu potocznego we współczesnej polskiej prozie dla młodzieży*, Bydgoszcz.
- Tambor J., 2010, *Granice potoczności w nauczaniu języka polskiego jako obcego przemiany leksykalne, fonetyczne, fleksyjne i słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie*, w: R. Nycz i in. (red.), *Polonistyka bez granic t. 2, Glottodydaktyka polonistyczna*, Kraków, s. 311–320.
- Wilkoń A., 2000, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.
- Zarębina M., 1977, *Wyrazy obce w „Panu Tadeuszu”*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Zarębina M., 1985, *Próba statystycznej analizy słownictwa polszczyzny mówionej (synteza danych liczbowych)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Zdunkiewicz-Jedynak D., 2008, *Wykłady ze stylistyki*, Warszawa.

ANEKS

Tabela leksemów potocznych w układzie rangowym

Ran- ga	Jednostka leksykalna	Znaczenie	Czę- stość	Część mo- wy ^a
1.	bo	Ponieważ	69	9
2.	cześć	witaj, witajcie	54	7
3.	no	1. pauza wypełnieniowa 2. sygnał zmierzania do konkluzji	37 35 2	0
4.	mama	matka	31	1
5.	tata	ojciec	26	1
6.	komórka	telefon komórkowy	19	1
7.	polski	język polski	16	1 ^b
8.	(wszystko) w porządku	dobrze	16	8
9.	dziewczyna	1. zwrot do młodej kobiety 2. sympatia, narzeczona, kochanka	16 6 10	1
10.	impreza	spotkanie towarzyskie, zabawa	14	1
11.	wiesz	zwrot wtrącony, mający podtrzymać zainteresowanie słuchacza	14	0
12.	Anglia	Wielka Brytania	13	1
13.	jasne	oczywiście	9	7
14.	fajny	1. świetny, wspaniały, znakomity 2. miły, sympatyczny, przyjemny 3. o stanie technicznym: dobry, porządny 4. niezły 5. ciekawy	8 4 1 1 1	2
15.	kilo	kilogram	8	1
16.	babcia	babka	7	1
17.	o tak	dobrze, zgoda	7	7
18.	w końcu	nareszcie	7	0
19.	chłopak	narzeczony, partner	6	1
20.	super	wspaniale	6	8
21.	wujek	brat ojca lub matki	6	1

22.	firma	marka przedsiębiorstwa	5	1
23.	okropny	pozbawiony cech dodatnich, brzydki, szpetny	5	2
24.	strasznie	bardzo, niezmiernie	5	8
25.	biała	kawa naturalna z mlekiem	4	2 ^e
26.	cola	napój gazowany z kofeiną	4	1
27.	halo	1. wykrzyknik wzywający do zwrócenia uwagi na dalsze słowa 2. poufała forma powitania	4 2 2	7
28.	fantastyczny	bardzo dobry, wyśmienity, niezwykle	4	2
29.	niezły	dość atrakcyjny, akceptowany	4	2
30.	prawda	wyraz używany na końcu zdania	4	0
31.	dzięki	dziękuję	3	1
32.	normalnie	zwykle, na co dzień	3	8
33.	od ręki	natychmiast, na poczekaniu	3	8
34.	OK	dobrze	3	7
35.	randka	umówione spotkanie dwóch osób czujących do siebie sympatię	3	1
36.	serio	poważnie, naprawdę	3	8
37.	słuchaj/słuchajcie	zwrot do rozmówcy mający skupić jego uwagę	3	0
38.	szef	dyrektor, kierownik	3	1
39.	zero	brak czegoś, nic	3	1 ^d
40.	ach tak	a więc to tak, no proszę	2	7
41.	biec	podążać szybko, przybywać pośpiesznie	2	5
42.	bosko	bardzo dobrze, wspaniale, znakomicie	2	8
43.	do jutra	pożegnanie do następnego dnia	2	7
44.	drink	napój z alkoholem	2	1
45.	faktycznie	rzeczywiście	2	0
46.	fantastycznie	znakomicie, wspaniale	2	8
47.	gratis	bezpłatnie, za darmo	2	8
48.	hiszpański	język hiszpański	2	1
49.	iść	1. coś ulega przemianie, zmienia się 2. dzieje się, toczy, przebiega	2 1 1	5
50.	kiepski	lichy, marny, nędzny, niewyszukany	2	2

51.	kochana	poufały, przymilny zwrot apelatywny do kobiety	2	1
52.	kochanie	1. pieszczotliwy zwrot do partnera/ partnerki 2. poufały, przymilający zwrot do kobiety	2 1 1	1
53.	korek	zator uliczny	2	1
54.	koszmarny	1. zły, trudny, uciążliwy 2. brzydki, okropny, odrażający	2 1 1	2
55.	lecieć	biec, śpieszyć się, pędzić	2	5
56.	mieć czas	dysponować wolnym czasem	2	5
57.	(moja) droga	poufały zwrot do kobiety	2	1
58.	siedzieć	korzystać z czegoś	2	5
59.	skoczyć	szybko udać się gdzieś, pośpieszyć	2	5
60.	straszny	duży, ogromny prerażający	2 1 1	2
61.	stuprocentowy	mający wszystkie cechy typowe dla określonego rodzaju rzeczy lub osoby	2	2
62.	bałagan	nieporządek, nieład, chaos, rozgardiasz	1	1
63.	bez dyskusji	bez sprzeciwu	1	8
64.	beznadziejny	bardzo niedobry, straszny, okropny	1	2
65.	brać	kupować	1	5
66.	chodzi (o)	rzecz w tym	1	5
67.	co	co ty na to?	1	0
68.	coś ty	zwrot wyrażający zaskoczenie, niedowierzanie, sprzeciw	1	7
69.	czarna	kawa naturalna bez mleka	1	2
70.	dobra	dobrze, zgoda	1	7
71.	dobry	udany, świetny	1	2
72.	fakt	rzeczywiście	1	0
73.	fatalnie	okropnie, źle	1	8
74.	gadatliwy	lekceważąco o osobie rozmownej	1	2
75.	hej	poufała formuła powitalna lub pożegnalna	1	7

76.	kac	stan psychiczno-fizyczny po nadużyciu alkoholu	1	1
77.	kasa	pieniądze	1	1
78.	klimat	specyficzny nastrój utworu lub miejsca	1	1
79.	kropka	koniec, sygnał zamknięcia rozmowy	1	7
80.	kryminał	powieść kryminalna	1	1
81.	kurczę	eufemistyczne przekleństwo	1	7
82.	malutki	bardzo mały	1	2
83.	mieć	obiecać, zadeklarować się	1	5
84.	na piechotę	pieszo	1	8
85.	na razie	forma pożegnania	1	7
86.	o Boże!	oznaka wzburzenia, zirytowania	1	7
87.	ochrona	ochroniarz	1	1
88.	opłacać się	mieć korzyść	1	5
89.	pa	poufała formuła pożegnania	1	7
90.	po staremu	odpowiedź 'bez zmian' na pytanie, co słychać	1	8
91.	pogadać	porozmawiać	1	5
92.	potwornie	bardzo, ogromnie	1	8
93.	robotą	praca	1	1
94.	priorytet	list priorytetowy	1	1
95.	stacjonarny	telefon stacjonarny	1	1
96.	Stany	Stany Zjednoczone Ameryki Północnej	1	1
97.	telefon	numer telefonu	1	1
98.	tu	(zwrot używany w rozmowie telefonicznej)	1	4
99.	umówić się	zaplanować spotkanie z kimś, zwłaszcza randkę	1	5
100.	walentynki	święto zakochanych obchodzone 14 lutego	1	1
101.	wpaść	przyjść, przyjechać gdzieś, do kogoś na krótko, zajść, odwiedzić	1	5
102.	wściekły	bardzo zły, rozgniewany	1	2
103.	z hakiem	z dodatkiem, z okładem	1	8

^a Oznaczenia części mowy następującymi cyframi: 0 – partykuła, 1 – rzeczownik, 2 – przymiotnik i imiesłów przymiotnikowy, 3 – liczebnik główny, porządkowy i pozostałe rodzaje mające formę przysłówkową, 4 – zaimek rzeczowny, przymiotny i przysłowny, 5 – czasownik, 6 – przyimek, 7 – wykrzyknik pierwotny i wtórny, 8 – przysłówek, 9 – spójnik, przyjmując za pracą M. Za-

rębiny *Próba statystycznej analizy słownictwa polszczyzny mówionej (synteza danych liczbowych)*, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1985, s. 31.

^b Podobnie jak M. Zarębina, zsubstantywowane nazwy języków *polski*, *hiszpański* traktuję jako rzeczowniki, podobnie jak wyrazy: *kochana*, *(moja) droga*, ‘poufałe zwroty do kobiety’, *stacjonarny* ‘telefon stacjonarny’ (Zarębina 1985, s. 35).

^c Leksemy *biała* ‘kawa z mlekiem’ i *czarna* ‘kawa bez mleka’, ze względu na obecność i konieczność użycia w wypowiedziach rzeczownika *kawa*, traktuję jako przymiotniki. Komunikat *Poproszę białą* jest niepełny, gdyż na przykład stanowić może jedynie replikę na pytanie *Jaką chce Pan/Pani kawę* lub elipsę komunikatu [*Poproszę*] *białą* [*kawę*].

^d Wyraz *zero* traktuję jako rzeczownik ze względu na odmianę rzeczownikową.

Opracowanie własne

Konrad Kazimierz Szamryk

COLLOQUIAL LEXIS IN *POLSKI, KROK PO KROKU*, A HANDBOOK FOR LEARNING POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE (A1 LEVEL) – SELECTED ISSUES FROM STATISTICAL PERSPECTIVE

Keywords: colloquial lexis, Polish as a foreign language, glottodidactics, Polish language handbooks for foreigners, statistics

Summary. This article focuses on colloquial lexis in a handbook for learning Polish as a foreign language *Polski, krok po kroku* (A1 level) in statistic perspective. The researcher quoted 103 colloquial entries from the above mentioned book, which had been used 541 times. Based on investigations, an average frequency rate for colloquial lexis was calculated and vocabulary was distinguished from the perspective of its occurrence, i.e. used very often, often, rarely and very rarely. This paper also presents colloquial lexis blind statistical rates and their division into parts of speech. On the basis of conducted research, the author makes a conclusion that only a fifth part of quoted colloquial vocabulary may be remembered by students at Polish language classes. Thus the large amount of analyzed lexis does not form a subject of intentional and conscious teaching, and mainly serves creating an impression of an oral discourse.